

واکاوی تأثیر جهانی شدن بر کارکردهای تربیتی خانواده

مریم شیربیگی^۱، عزت خادمی^۲

چکیده:

مقدمه: جهانی شدن، یکی از رخداد‌های است که زندگی معاصر را تحت تأثیر قرار داده است، یکی از ابعاد بشری که از رخداد جهانی شدن متأثر می‌گردد، فرهنگ و به تبع آن خانواده است. لذا شناخت تغییرات خانواد در عصر جهانی شدن از اهمیت فراوانی برخوردار است. در این مقاله محقق در پی آن است که به بررسی تغییرات ایجاد شده در نقش تربیتی خانواده در عصر جهانی شدن بپردازد. از آنجا که جهانی شدن در ابعاد مختلف (اقتصادی، سیاسی، فرهنگی) بر خانواده تأثیر می‌گذارد. لذا هدف محقق در این مقاله بررسی تغییرات ایجاد شده در خانواده در بعد فرهنگی می‌باشد.

روش پژوهش: برای پاسخ به سوالات پژوهش و با توجه به ماهیت موضوع، از روش توصیفی-تحلیلی استفاده شده است. در ابتدا به شناخت ماهیت جهانی شدن و رسانه‌ها، تربیت خانواده و ضرورت‌های وجودی آن با مراجعه به تحقیقات انجام شده، کتاب‌ها، پایگاه‌های اطلاعاتی و مقالات جدید پرداخته شده است. سپس مبانی نظری جهانی شدن، مزایا و انواع رویکردهای آن مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در نهایت، با استفاده از روش استنتاجی، رویکردی مناسب برای تربیت رفتار اخلاقی جوانان در خانواده مشخص شده است.

یافته‌ها: تغییرات ناشی از پیشرفت در حوزه تکنولوژی بر فرهنگ و ارزش‌های تربیتی خانواده تأثیر گذاشته، از طرفی جهانی شدن باید به عنوان یک منبع اطلاعاتی مهم مورد استفاده والدین قرار گیرد و آنان آگاهانه با آن برخورد نمایند چه بسا فرصت‌های ناشی از جهانی شدن بیشتر از تهدیدهای آن باشد.

نتیجه‌گیری: با تجزیه و تحلیل داده‌های بدست آمده این نتیجه حاصل شد که جهانی شدن باعث سست شدن نقش تربیتی خانواده، مرز شکنی، گسترش نفوذ تربیت رسانه‌ای شده است.

واژگان کلیدی: ارتباطات مجازی، تربیت، جهانی شدن، خانواده

تاریخ دریافت: ۱۳۹۱/۲/۱۱ تاریخ پذیرش نهایی: ۱۳۹۱/۴/۲۳

استناد: شیربیگی مریم، خادمی عزت، واکاوی تأثیر جهانی شدن بر کارکردهای تربیتی خانواده، خانواده و بهداشت، ۱۳۹۱؛ ۲(۲): ۲۴-۱۱

^۱ - کارشناسی ارشد فلسفه تعلیم و تربیت، دانشگاه الزهراء تهران، m.shirbaigy2701@yahoo.com

^۲ - عضو هیئت علمی دانشگاه الزهراء تهران، e.khadem@Alzahra.ac

مقدمه:

در فرآیند جهانی شدن فشردگی زمان و مکان به حدی فزاینده است که به واسطه آن مردم دنیا کم و بیش و به صورت نسبتاً آگاهانه در جامعه جهانی واحد ادغام می‌شوند. فرآیند تدریجی جهانی شدن، مرزهای میان کشورها را کم‌رنگ می‌کند و انسان‌ها دیگر صرفاً شهروند جامعه و کشور خویش نیستند، بلکه شهروندی جهانی هستند. اصلی‌ترین مساله‌ای که رهایی از جهانی شدن را دور از ذهن ساخته شاید توسعه هر روزه صنعت ارتباط جمعی یا وسایل ارتباط جمعی است. هرچند جهانی شدن فرآیندی اقتصادی، سیاسی و فرهنگی است. لیکن توجه و تأکید بر جهانی شدن فرهنگی بدین جهت است که آثار مستقیمی بر رفتار و هویت مردم و نهادهای اجتماعی دارد، یکی از نهادهای مهم جوامع، خانواده است که بی‌تردید متأثر از توسعه و جهانی شدن، دچار تحولات جدی گردیده است. خانواده سه کارکرد اساسی دارد:

۱- ارضای نیازهای عاطفی و روانی مرد و زن.

۲- تداوم نسل انسانی.

۳- پرورش و اجتماعی کردن فرزندان.

که از میان این سه کارکرد تربیت و اجتماعی کردن فرزندان از اهمیت والایی برخوردار است (۱). در واقع سلامت و کارایی خانواده سلامت جامعه را تضمین می‌کند، انحراف خانواده، عدم سلامت روانی خانواده، مشکلات اقتصادی و اجتماعی خانواده از لحاظ تأثیری که روی اعضای خود دارد جامعه را نیز تحت تأثیر قرار می‌دهد (۲). لذا با توجه به اهمیت نهاد خانواده و جهانی شدن هدف از انجام پژوهش حاضر بررسی تأثیر جهانی شدن بر کارکردهای تربیتی خانواده است. خانواده جامعه‌ای کوچک است که از ارزش و اهمیت زیادی برخوردار بوده و همه نهادهای دیگر با آن ارتباط دارند (۳). از طرفی، امروزه دنیای ما به طرز روز افزونی از طریق یکپارچه سازی اقتصادی، تکنولوژی، ارتباطات و تحولات سیاسی به هم پیوسته شده و جهانی شدن با سرعت چشمگیر خود بر تمام ابعاد اقتصادی، اجتماعی، فرهنگی، آموزشی خانواده تأثیر گذاشته است. (۴).

در گذشته‌یی نه چندان دور کارکردهای خانواده در زمینه‌های اقتصادی، اجتماعی، اعتقادی و به خصوص تربیت رفتار اخلاقی نوجوانان و جوانان مبرم بوده است، اما امروزه چرخش زیادی در این کارکردها به وقوع پیوسته و مراکز خارجی از خانه و خانواده بسیاری از این نقش‌ها را بر عهده گرفته‌اند. از جمله این مراکز رسانه‌ها هستند، گذشته از تأثیرگذاری عمومی و اجتماعی رسانه‌ها، خانواده و نسل جوان از اثرپذیری بیشتری نسبت به این رسانه‌ها برخوردارند. تأثیرگذاری آن تا بدان جاست که روان‌شناسان پس از خانواده و مدرسه، آن را یکی از ارکان تربیتی و عامل جهت دهنده به علایق و نگرش‌های نوجوانان و جوانان دانسته‌اند. این انتقال نقش، موقعیت خانواده را در دنیای امروز دستخوش تغییر کرده است (۵). اگر انسجام و وحدت اعضای خانواده را مهمترین مؤلفه کارآمدی خانواده محسوب کنیم، مهمترین آسیب استفاده افراطی از تلویزیون، خدشه‌دار شدن این امر در اثر کاهش روابط و از بین رفتن فرصت گفت‌وگو مناسب است. واقعیت این است که اکنون در جامعه ما، تلویزیون، مهمترین عضو خانواده شده است، عضوی که بیشترین توجه را به خود جلب می‌کند، در روابط از همه فعال‌تر است و در عین حال رابطه غالب یک طرفه دارد که در این رابطه از هیچ یک از اعضای خانواده تأثیرپذیری ندارد. اینترنت در جهت آخر با تلویزیون متفاوت است. ارتباطات در اینترنت می‌تواند دوطرفه باشد، ولی در واقع، دنیایی مجازی از طریق ارتباطات مجازی برای افراد بخصوص نوجوانان پدید می‌آورد. امروزه اعضای خانواده گاه ساعت‌ها زمان صرف ارتباطات مجازی

می‌کنند و اعتنایی به سایر اعضا ندارند. به همین جهت، تعامل‌های سنتی به سستی گراییده است. تعامل‌های سنتی، عینی و واقعی، محسوس و بدنی (نوعی ارتباط غیرکلامی مانند تماس چشمی، تماس بدنی و غیر این‌ها) است. در عین حال افراد در این تعامل‌ها، امکان «دسترسی محدود» و «قدرت انتخاب» محدود دارند. همین فضای تعامل عینی و امکان دسترسی محدود باعث می‌شود، دوستی‌ها، همسایگی‌ها، پیوندها و ارزش‌های اخلاقی معنادار باشند. در مقابل در ارتباطات مجازی، تماس محسوس و بدنی نیست و امکان دسترسی گسترده و قدرت انتخاب متکثر، متنوع و متفاوت با تجربه‌های روزانه زندگی است. ارتباطات مجازی، فضایی مجازی پدید آورده که نه تنها ارتباطات واقعی را کاهش داده، بلکه به نسبت‌گرایی در ارزش‌های اخلاقی و دینی، کاهش واقعیت‌گرایی و گسترش نگرش و ارزش‌های مجازی و از بین رفتن یا مبهم شدن جهت زندگی منجر شده است. هر چند پیامدهای فوق به کلیه روابط اجتماعی بین افراد مربوط می‌شود و اعضای خانواده نیز از دیگران مستثنا نیستند، اما همان‌گونه که گفته شد، انسجام خانواده در گرو تعامل‌های عینی، واقعی و بدنی عمیق و گسترده و در عین حال منحصر به افرادی خاص است و تعامل‌های مجازی بیشترین آسیب را به چنین روابطی وارد می‌کند. (۶). در این میان خانواده و والدین ممکن است در مقابل تغییراتی که جهانی شدن (وسایل ارتباط جمعی) به وجود آورده است، رویکردهای متفاوتی اتخاذ نمایند؛ بسیاری از والدین با اصرار در حفظ شرایط سنتی خانواده، بر تنش‌های موجود دامن می‌زنند. برخی دیگر نیز تاب مقاومت نداشته و ره تسلیم را در مقابل تاثیرات جهانی شدن پیش گرفته‌اند و مطیع جهانی شدن می‌شوند. آنچه بیش از همه واکنش‌های انفعالی را در برابر این تغییر تشدید می‌کند، عدم درک صحیح از ماهیت مقوله‌های فرهنگ مهاجم، ناآگاهی از ویژگی‌های روانشناختی نسل حاضر به منظور برخورد صحیح با آنها و بی‌خبری از امکانات موجود فرهنگی برای کاهش تاثیرات منفی این تهاجم است.

بنابراین اصلاحات در عرصه فرهنگ و نیز روش‌های تربیتی نوجوانان و جوانان، یک ضرورت انسانی و تاریخی است (۵). همچنین پیشوایان گرانقدر دینی ما تاکید کرده‌اند که والدین بر اساس این اصل که فرزندانشان برای زمانی غیر از زمان آنها آفریده شده‌اند، اصول تربیتی خویش را بنا نهند (۷). لذا مسئله‌ای که در این پژوهش در پی بررسی آن می‌باشم عبارت است از واکاوی تاثیر جهانی شدن بر کارکردهای تربیتی خانواده است. و در پی پاسخگویی به سوالات زیر می‌باشیم:

۱- جهانی شدن چه تهدیدهای برای خانواده و تربیت فرزندان به وجود می‌آورد؟

۲- وظیفه والدین در مقابل تهدیدهای جهانی شدن برای تربیت فرزندان چیست؟

خانواده و اهمیت آن: خانواده نخستین اجتماعی است که فرد از آنجا رشد و نمو خود را آغاز می‌کند، از این رو بیش از تمام محیط‌های اجتماعی در رشد و تکامل فرد تاثیر دارد. تاثیر خانه و خانواده در فرد نامحدود است و می‌توان گفت که پایه‌های تربیتی فرد در خانه نهاده شده است. چون محیط خانه با فضایی که دارد استقرار روانی در کودک، نوجوان و جوان به وجود می‌آورد. خانواده اولین پایه‌گذار شخصیت و ارزشها و معیارهای فکری است که نقش محکمی در تعیین سرنوشت و سبک و خط مش آینده فرد دارد و اخلاق و صحت روانی فرد تا حد زیادی در گرو آن است (۸) گیدنز (۸) در تعریف خانواده می‌گوید: خانواده گروهی از افراد است که با ارتباطات خویشاوندی مستقیماً پیوند یافته‌اند و اعضای بزرگسال آن مسئولیت مراقبت از کودکان را بر عهده دارند.

خانواده در عین حال که کوچک‌ترین واحد اجتماعی است، مبنا و پایه هر اجتماع بزرگتر است. معمولاً وقتی که فرد باهوش، مودب و صادق باشد به حساب تربیت صحیح والدین گذاشته می‌شود و عکس این امر هم صادق است. در حالیکه در دنیای

کنونی عوامل دیگری نیز در این امر دخیل بوده اگر چه به هیچ عنوان نمی توان منکر تربیت والدین شد، اما باید توجه داشت که والدین نیز در انتخاب و اعمال روشهای تربیتی متأثر از عوامل زیادی نظیر خرده فرهنگ و فرهنگ گسترده ای که خانواده در آن قرار دارد هستند(۹). انحراف خانواده، عدم سلامت روانی خانواده، مشکلات اقتصادی و اجتماعی خانواده از لحاظ تأثیری که روی اعضای خود دارد جامعه را تحت تأثیر قرار می دهد افراد پیوند میان خانواده و اجتماع هستند افراد پرورش یافته در خانواده وارد اجتماع می شوند ویژگی های سالم یا ناسالم خود را که در خانواده دریافت کرده وارد اجتماع می کنند (۲).

روش پژوهش:

برای پاسخ به سوالات پژوهش و با توجه به ماهیت موضوع، از روش توصیفی- تحلیلی استفاده شده است. در ابتدا به شناخت ماهیت جهانی شدن و رسانه ها، تربیت خانواده و ضرورت های وجودی آن با مراجعه به تحقیقات انجام شده، کتاب ها، پایگاه های اطلاعاتی و مقالات جدید پرداخته شده است. سپس مبانی نظری جهانی شدن، مزایا و انواع رویکردهای آن مورد بررسی و تحلیل قرار گرفته است. در نهایت، با استفاده از روش استنتاجی، رویکردی مناسب برای تربیت رفتار اخلاقی جوانان در خانواده مشخص شده است.

یافته ها:

جهانی شدن (تعریف و مفهوم)

از آنجا میان متفکران جهانی شدن اتفاق نظر چندانی بر روی معنا، ریشه ها، عوامل، ابعاد و پیامدهای آن وجود ندارد. لذا به چند تعریف محدود اکتفا می کنیم.

جهان به مرحله نوینی از تاریخ خود گام نهاد است، پایان سده بیستم با پدیده جهانی شدن مشخص می شود. این پدیده در دو جهت تحول آفرین است، اوج گیری در حد انفجار همه انواع جریان ها و تاثیر هر نوع حرکت بر همه نقاط کره زمین (۱۰) تاملینسون^۱ «جهانی شدن را یکی از شرایط تجربی دنیای مدرن می داند و به عنوان ارتباط پیچیده از آن یاد می کند و می گوید: منظور من از این [مفهوم] آن است که جهانی شدن شبکه ای به سرعت گسترش یابنده و همیشه متراکم شونده از پیوندها و وابستگی متقابل است که وجه مشخصه زندگی اجتماعی مدرن به شمار می رود. وی همچنین عقیده دارد که جهانی شدن در قلمرو فرهنگ باید مورد توجه قرار گیرد که به منطقه زدایی فرهنگ می انجامد، یعنی وابستگی فرهنگ را به محل و منطقه و سرزمین از میان بر می دارد، در جهان کنونی قطع پیوند بین تجربه فرهنگی و مردم و منطقه زندگی آنها پیوندی که اغلب نگرش انسان ها را در همان منطقه زندگی آنها محدود می کند به یک الگوی عام تبدیل شده است اما خود جهانی شدن فرهنگ واکنشها و ساز و کارهایی ایجاد می کند که نتیجه آنها نوع جدیدی از منطقه ای شدن دوباره فرهنگ است» (۱۱) جهانی شدن هم یک سیستم و هم یک فرآیند است، جهانی شدن یک سیستم است یعنی « آخرین یا یکی از آخرین مراحل سرمایه داری است و البته نقطه پایانی ندارد. از این منظر جهانی شدن به چالش هنجارهای موجود و ساختارهای تثبیت شده می پردازد» (۱۲).

کیلی^۱ جامعه شناس، جهانی شدن را عبارت از مجموعه فرآیندهایی می داند که پیوندها و اندرکنش ها را در سراسر عالم افزایش داده است. از دید او مهم ترین ویژگی این پیوندها این است که مرزهای دولت - ملت را در نوردیده است. (۱۳)

سرنی^۲ استاد دانشگاه راتگز، جهانی شدن را به سه بخش اقتصادی، اجتماعی و سیاسی تقسیم می کند و معتقد است اصل جهانی شدن همانا اقتصادی و به معنای فرو افتادن مرزهای اقتصادی میان کشورهاست. از دید او، تبیین اجتماعی جهانی شدن بر دو سطح استوار است: سطح نخست به این مساله می پردازد که تصورات مردمان از خودشان به عنوان سوژه ها و شهروندان دولتهای ملی مورد چالش واقع شده و تصور دهکده جهانی غالب می شود و سطح دوم به تفرق فرهنگی اشاره دارد. اما در سطح سیاسی، جهانی شدن به معنای این است که امکانات دولتها در اقدام جمعی مؤثر داخلی و توانایی آنها برای سپردن تعهدات معتبر خارجی از داخل این دولتها تعیین نمی شود، بلکه از یک بازی چند سطحی خارجی نشأت می گیرد که میان همین دولتها همراه با دیگر بازیگران یعنی بازیگران سیاسی غیر دولتی، بازیگران اقتصادی (بازار) و بازیگران فرهنگی، در جریان است. سرنی معتقد است در نتیجه این بازی چند سطحی، ماهیت دولت متحول می شود و از دولت رفاه به دولت رقابتی تبدیل میگردد (۱۴)

رسانه‌ها

به وسایل انتقال پیام ها از فرستنده یا فرستندگان به مخاطب یا مخاطبان گفته می شود؛ که شامل روزنامه، کتاب، رادیو، تلویزیون، ماهواره، تکنولوژی های نوین ارتباطات و اطلاعات و اینترنت و... است. این وسایل دارای ویژگی هایی مانند پیام گیران ناآشنا، سرعت عمل زیاد و تکثیر پیام هستند. (۱۵). رسانه ها موجب ایجاد پدیده ای تحت عنوان "تحرك روانی" می گردند یا موجب ایجاد پدیده دیگری تحت عنوان "بیگانگی عاطفی" می شوند که "لرنر" آن را به مثابه امتیازی روانی در نوسازی مؤثر می داند. بیگانگی عاطفی، در نظر وی به معنای قدرت تطابق با محیط پر از دگرگونی در وضعیت های مختلف و متغیر است. بنابراین وسایل ارتباط جمعی، اولاً باعث آموزش درک وضعیت های مختلف شده، با برانگیختن تخیل، افراد را به جای کسانی که کارگردان قضایا هستند، قرار می دهد. این وسایل موجب به وجود آوردن تجارب جدید مختلفی می شوند، که لرنر آنها را عوامل افزایش تحرك روانی می داند. (۱۶) از طرفی یکی از معیارهای خانواده منسجم، پیوند عاطفی است. این پیوند با گفت و گوی مداوم و تبادل افکار میان اعضای خانواده، شکل می گیرد. و به عنوان عاملی انگیزشی، بر انسجام خانواده می افزاید. این روند می تواند همچنان ادامه یابد. بر این اساس، پیوند عاطفی و انسجام خانواده، ارتباط مثبت و هم بستگی بالایی با یکدیگر دارند. کاسرج و رودسر (۲۰۰۸) در پژوهشی به این نتیجه رسیده اند که استحکام خانواده نیاز به یادگیری مهارت هایی دارد که اعضای خانواده باید این مهارت ها را بیاموزند

عوامل گوناگونی به پیوند عاطفی خانواده آسیب می رساند و در نهایت به هم پیوستگی آن را تهدید می کند. یکی از این عوامل، گسترش رسانه های جمعی و زیاده روی در استفاده از آنهاست. رسانه های جمعی به ویژه رسانه های شنیداری که ارتباط آنها یک سوپیه است، به دلیل کارکرد متنوع خود و دگرگون سازی های پیوسته، رفته رفته جای ارتباط های دوطرفه از نوع چهره به چهره را گرفته و توانسته اند فضای انفرادی را جایگزین فضای اجتماعی خانواده کنند، به گونه ای که گسترش فنی رسانه های شنیداری و رایانه ای، ارتباط مستقیمی با فردگرایی و دوری از گروه دارد (۶).

^۱ . Kiely. R

^۲ .Cerny. P.G

تحقیقات انجام شده در ایران

با توجه به گسترده بودن مبحث جهانی شدن و خانواده تحقیقات مختلفی پیرامون موضوع این تحقیق به عمل آمده است که عمدتاً به تأثیر جهانی شدن بر ارزشهای خانواده پرداخته اند هرچند ارزش ها اساس استحکام خانواده هستند ولی سست شدن همین ارزشها کارکردهای خانواده را به چالش می کشاند که جهانی شدن از جهاتی باعث سست شدن ارزشها می شود که پژوهش حاضر کارکردهای خانواده را مورد توجه قرار داده است. از جمله تحقیقات مرتبط با موضوع پژوهش عبارتند از: افروز، غلامعلی (۱۷) در پژوهشی با عنوان "فرایند جهانی شدن و چالش های فرهنگی و ارزشهای خانوادگی" به بررسی مهم ترین چالش های فرهنگی در فرآیند جهانی شدن و روشهای تقویت معنویت فرهنگی خانواده پرداخته است و مهم ترین چالش ها را تزلزل در نظام خانواده و کم رنگ شدن ارزش های خانوادگی، تحریف معنا و مفهوم آزادی و تلاش برای غیر متهد نمودن جوانان به ارزش های اخلاق و تضعیف احساس خود ارزشمندی و ترویج خود باختگی فرهنگی در نوجوانان و جوانان مسلمان می داند.

گیدنز، آنتونی، (۱۸) در پژوهشی با عنوان "جهانی شدن و خانواده" مهم ترین تغییرات در سطح جهانی را تغییراتی می داند که در زندگی خصوصی انسانها صورت می گیرد؛ مانند روابط خانواده. این تغییرات دشوارترین و نگران کننده ترین نوع دگرگونی و چه بسا استحاله برای بشر است. البته این تغییرات در جهان به صورت نابرابر انجام می پذیرد و در کشورهایی که دولت های اقتدارگرا یا بنیادگرا دارند. این تغییرات کندتر صورت می گیرد.

بابایی فرد، اسدالله (۱۹) در پژوهشی با عنوان "اینترنت، جهانی شدن و هویت فرهنگی جوانان در ایران". اینترنت را به عنوان یکی از ابزار های مهم جهانی شدن به ویژه جهانی شدن فرهنگی در نظر گرفته است. فرض اساسی این پژوهش این بوده است که اینترنت، با توجه به زمینه های اجتماعی و فرهنگی افراد، گروه ها و جوامع انسانی، می تواند پیامدهای متفاوت برای هویت فرهنگی آنها داشته باشد. نتایج پژوهش نشان داد که بین گرایش دانشجویان به جهانی شدن و تعدد موارد استفاده از اینترنت، هویت سازی خانواده، تعلق به هویت قومی و فرهنگ قومی استفاده از سایت های فرهنگی رابطه ای مستقیم وجود دارد. شیخ ویسی، آرزو (۲۰) در پژوهشی با عنوان "بررسی رابطه بین استفاده از رسانه های جمعی و سلامت خانواده" به انجام رساند که نتیجه حاصل از این پژوهش نشان می دهد که بین میزان مطالعه مطبوعات و سلامت خانواده رابطه وجود ندارد اما بین استفاده از تلویزیون و سلامت خانواده رابطه معکوس وجود دارد.

تحقیقات خارجی

بحیرا^۱، ترسک (۴) در کتابی با عنوان "جهانی شدن و خانواده" خانواده را به عنوان اساسی ترین مفهوم در زمینه فرایند جهانی شدن در نظر گرفته، خانواده با هر ساختاری، هنوز به عنوان نخستین تامین کننده ی نیازهای عاطفی، اجتماعی و اقتصادی است. از دیدگاه نویسنده جهانی شدن دارای مفهوم عمیق و گسترده ای برای چگونگی ارزیابی انتخابها و چالش هایی که توامان با این فرایند در خانواده به وجود می آید می باشد. رشد ارتباطات و تکنولوژی اطلاعات به خانواد ها و افراد اجازه می دهد خود را با دیگران مقایسه کنند که این شیوه ای بی سابقه و کم نظیر است.

^۱. Bahira

فیگوریا (۲۰) در پژوهشی به بررسی "رابطه میزان استفاده از رسانه ها و روابط صمیمانه خانواده" پرداخت. نتیجه حاصل از این پژوهش نشان داد که استفاده زیاد از رسانه ها بویژه تلویزیون و ماهواره در کاهش روابط صمیمانه خانواده و کارکردهای نقشی اعضای خانواده اثر دارد.

خانواده و تربیت فرزندان

یکی از نگرانیهای اساسی والدین در جهان کنونی فرزندان است. هجوم فناوریهای گوناگون اطلاعات همانند یک موج پر انرژی ناخواسته تمام آثار و کارکردهای دیرینه سیستم های سنتی و عرفی تعلیم و تربیت را تحت تاثیر خود می دهند، گرچه به روز بودن والدین و آشنایی آنها به مسایل تفاوت نسلها و تغییرات ناشی از گذر زمان در فرآیند تربیت از مهم ترین عوامل موفقیت در تربیت است، والدین باید از اصرار بر آداب و شیوه های تربیت گذشته دست بردارند. دستاوردهای به دست آمده در نتیجه جهانی شدن و گسترش فناوری های اطلاعات همچنان که می تواند بیشترین سودآوری علمی را داشته باشد و عامل مهمی در ارتقای آسایش و آرامش و رفاه زندگی انسان محسوب می شود به همان میزان می تواند مخرب و زیانبار باشد که نتیجه عدم کنترل و برنامه ریزی دقیق برای استفاده از چنین امکاناتی می باشد، اولیا وظیفه دارند در جامعه ای که روز به روز چند فرهنگی تر می شود، آگاهی بچه ها را از تکثر به عنوان منبع و مرجعی ارزشمند و نیز آگاهی آنها را از اهمیت با یکدیگر کار کردن برای اعتلای خانواده ای بزرگ که همگی ما بخشی از آن هستیم افزایش دهند. در خانواده است که فرزندان می تواند ارزش های مثبت را که راهنمایی آنها طی دوران زندگی خواهد بود، و در خانواده است که افراد نکته های راجع به برابری، بردباری و مسئولیت مشترک را می آموزد. متنوع شدن عوامل تاثیر گذار بر رشد اخلاقی و رفتاری فرزندان، والدین را بر آن می دارد با آگاهی تمام با مسایل به وجود آمده برخورد نمایند. با این اوصاف خانواده یکی از نهادهای مهم جامعه است که قواعد، ارزش ها، هنجارها و رفتارهای پذیرفته شده و هماهنگ با وجدان جمعی به فرزندان منتقل می کند و از این طریق بر انسجام و تعادل اجتماعی مدد می رساند. هر اندازه خانواده بتواند انسان را با قواعد اجتماعی همنا سازد به کارکرد اجتماعی خود عمل کرده است. قرار گرفتن در معرض فرهنگ های گوناگون بدون تقویت فرهنگ خودی که خطر بزرگ تهاجم فرهنگی را براز فرزندان به ارمغان می آورد (۲۱).

خانواده و IT

در جهان کنونی هر لحظه بر گوناگونی فناوری ها و تکنولوژی های روز افزوده می شود و با گسترش سیستم های اطلاعاتی ماهواره ای در رادیو و تلویزیون و سایر رسانه ها، فناوری های نوینی را در این عرصه شاهد هستیم که باید همراه با استفاده صحیح از این فناوری ها به شناخت آسیب های احتمالی آن نیز بپردازیم. زیرا به دلیل گسترش و توسعه این فناوری ها در خانواده با هدف یافتن راهکارهای مناسب و جلوگیری از اثرات سوء آنها و آشنا نمودن خانواده با عواقب این فناوریها باید آسیب های احتمالی منتج از فناوری ها را بشناسیم. به عنوان مثال در جهان امروز آنچه که به عنوان یکی از محورهای اصلی توسعه فناوریهای اطلاعات مورد توجه عمیق قرار می گیرد موضوع شهر الکترونیک است. خوب است که جایگاه خانواد ها در چنین شهر و جامعه ای مشخص نمائیم تا آسیب های احتمالی فوق در چنین فضایی بررسی شود. پس از ایجاد شهر الکترونیکی که در آن مشکلات معیشتی، معنوی، روانی و ... مورد بررسی قرار گرفته و توسعه و ترویج سیستم های بسیار مدرن فناوری در

^۱.Figuria

زمینه های اجرائی و عملیاتی و انجام بخش اعظم کارهای روزمره انسانی از آن طریق صورت می گیرد. به اصطلاح شهروند الکترونیکی بر می خوریم که به عنوان یک عضو ساکن و شاغل در شهر الکترونیک مفهوم عینی می باید. علاوه بر زمینه های سیاسی و اقتصادی و اجتماعی در زمینه فرهنگی نیز اجرای شهر الکترونیک تأثیرات فراوانی دارد. مثل شفاف سازی اطلاع رسانی آموزش مجازی شهروندان در موضوعات عمومی و اختصاصی در همه جا و در هر زمان دلخواه امکان انتشار رسانه های دیجیتال برای شهروندان و استفاده از کتابخانه های دیجیتالی و انتشار اخبار و اطلاعات به هنگام و ده ها اثر فرهنگی دیگر را می توان نام برد. با این توضیحات کوتاه می توان گفت موثرترین رکن توسعه خانواده در شهر الکترونیک، آموزش است، فناوری اطلاعات شرایطی را به وجود می آورند که امکان آموزش هر چیز در هر جا و هر زمان فراهم شود. با توسعه آموزش الکترونیکی و آموزش مجازی، فرصتهای جدیدی برای خانواده به وجود می آید تا ضمن حفظ فرهنگ بومی از تجربیات مفید سایرین به خوبی استفاده نماید.

شهر الکترونیک رویا نیست بلکه بسیاری از کشورهای پیشرفته با استفاده از فناوری اطلاعات، برنامه ریزی بنیادین برای ایجاد شهرهای الکترونیک صورت داده اند، گسترش دامنه اطلاعات در هر جامعه ای بستگی به شرایط اجتماعی و فرهنگی جامعه مورد نظر دارد، اما بروز هر تحول اقتصادی و سیاسی و یا اجتماعی در نوع یا شیوه زندگی انسان تأثیر مستقیمی دارد. یعنی بسته به شرایط فرهنگی و روانی افراد منافع حاصل شده یا بخش هایی از زندگی دچار بحران یا تنش می شود. ساختار خانواده و کودکان و نوجوانان به عنوان اصلی ترین و عام ترین نهاد اجتماعی از این مقوله استثنا نیست (۲۲).

تأثیرات جهانی شدن بر خانواده

خانواده نخستین و موثرترین عامل رشد و تحول شخصیت انسان است. اولین محیطی است که ارزش های اخلاقی، اصول اعتقادی، باورهای قوی، گرایش به نگرش ها، ارزش ها و آرمانهای الهی و انسانی را به صورت مستقیم و غیر مستقیم به اعضای خود منتقل می کند (۲۳)

جهانی شدن، پدیده ای است چند بعدی که هریک از ابعاد آن می تواند بر خانواده به عنوان یک نهاد اجتماعی تأثیر گذار باشد. یکی از عمده ترین تأثیرات جهانی شدن در نهاد خانواده دگرگونی نقش های سنتی و ثابت از پیش تعیین شده اعضای خانواده است، نقش های محول بر مبنای ازدواج سنتی، که برای مرد نان آوری و حضور در فضای خارج از خانه و برای زن نقش های خانگی و تربیت فرزندان بود، دستخوش تغییر شده است، امروزه با افزایش سطح آموزش زنان و حضور آنان در اجتماع در کنار مردان فرصت کمتری برای رابطه با فرزندان در محیط خانه به وجود آمده است (۲۴). از جمله ویژگی هایی که در عصر جهانی شدن در نهاد خانواده پدیدار شده، این است که نقش عامل اقتصاد در خانواده ها و فرآیند تصمیم گیری در کانون خانوادگی جای خود را به پیوندهای عاطفی داده است و تصمیمات مهم در خانواده، مانند تصمیم برای بچه دار شدن، بیشتر تصمیمی عاطفی محسوب می شود تا اقتصادی زیرا با گسترش بازار آزاد در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه، فرزند آوری یک هزینه اقتصادی بزرگ است به همین دلیل شاهد کاهش نرخ باروری در کشورهای توسعه یافته و در حال توسعه هستیم (۲۵).

رسانه های فراملی که به دیدگاه بسیاری از اندیشمندان، کارگزاران اصلی فرآیند جهانی شدن به شمار می آیند، عامل اصلی ارائه فرهنگ جهانی و نسبیت گرایی فرهنگی محسوب می شوند، فرهنگی که در آن ماده گرایی، مصرف گرایی، گسترش نمادهای سرگرم کننده و عوام پسند، مسائل جنسی و خشونت افراطی عرضه می شود که به اعتقاد برخی نظریه پردازان، ارزش

ها، ثبات، تربیت و همبستگی ارکان خانواده در شکل سنتی آن و مقوله ازدواج رسمی را در معرض تهدید جدی قرار داده است. (۲۶)

تهدیدهای جهانی شدن برای نقش تربیتی خانواده

جهانی شدن برای نقش تربیتی خانواده تهدیدهای را به وجود می آورد که از جمله این تهدیدها عبارت است از:

۱- مرزشکنی

منظور از مرز یعنی نظام از باید ها و نبایدها که خانواده را از محیط بیرون آن جدا می کند. خانواده حریم دارد و اعضای آن با اصول و قواعد خاصی با یکدیگر زندگی می کنند. علت اینکه خانواده محل آسایش، آرامش و سعادت بشری نامیده می شود آن است که در درون آن فضای عاطفی، روانی و انسانی ویژه حاکم است که موجب شده یک حریم مقدس برای خانواده شکل بگیرد. این مرز و محدوده خانواده با سایر محیط های اطراف اعم از مدرسه، مسجد و سایر تجمعات انسانی فرق دارد. بزرگترین آسیب های خانواده شکسته شدن مرزهاست به گونه ای سایر جاها در آن به کار گرفته شود. هم جابه جایی نقش ها و هنجارها و هم تضعیف هنجارهای درون خانواده هر دو برای خانواده مضر است، فناوری اطلاعات و به طور ویژه استفاده هایی از شبکه اطلاعات جهانی از طریق رایانه ضمن دارا بودن آثار مثبت، آثار منفی فراوانی در مرزشکنی خانواده داشته، اکنون به راحتی نمی توان از حریم خصوصی حرف زد چون چیز خصوصی نمانده است. خیلی چیزها به راحتی از طریق برنامه های رایانه و یا برنامه های ماهواره ای در اختیار خانواده ها قرار می گیرد و در اثر دریافت اطلاعات و نگرشهایی که در فرزندان به وجود می آید، امور داخل خانواده ها به بیرون منتقل می شود. بدیهی است که در این میان خیلی امور نامطلوب داخل خانواده ها می شود و خیلی از اسرار درون خانواده به بیرون انتقال داده می شود. در این تعامل آنچه که شکسته می شود مرز خانواده است. هر قدر مرزها شکسته شود تهدیدات فراوانی متوجه خانواده ها خواهد شد. (۲۳)

۲- سست شدن نقش تربیتی والدین

یکی از مشکلات جهانی شدن برای خانواده کاهش بنیان های تربیتی و حساسیت پرورش فرزندان از جمله این آسیب هاست. در اثر غلبه روحیه مادی و فن سالارانه بر علم و تحصیل اکثر خانواده ها به آموزش فرزندان خود و موفقیت در مراحل مختلف تحصیل حساس هستند، ولی کمتر به تقویت فضائل اخلاقی و چگونگی زیستن فرزندان می اندیشند. گویی در نظر آنها فرد موفق کسی است که بتواند از طریق علم جنبه های مادی زندگی را تامین کند لذا امور اخلاقی و تربیتی در غربت به سر می برند (۲۳).

نکته دیگری که خانواده را تحت تاثیر قرار داده است، استفاده فرزندان خانواده ها از رسانه های نوین است. در اکثر خانواده ها مشاهده می شود که فرزندان استفاده زیادی از اینترنت دارند که منجر به آشنایی آنها با جهان مجازی و ظرفیتهای آن شده است. در صورتی که والدین به طور معمول آشنایی کمتری با این فضا دارند. این موضوع موجب می شود که نوعی شکاف بین فرزندان و والدین ایجاد شود که بعضی از آن به شکاف نسلی یاد می کنند. این شکاف می تواند به افزایش اختلاف بین اعضای خانواده دامن بزند و در واقع دوجوانی شدن فرزندان موجب ایجاد اضطراب در خانواده شود (۷).

از سوی دیگر، والدین در اثر تراکم کارهای بیرون از خانواده نقش نظارتی و کنترل خود را روی فرزندان به خوبی ایفا نمی کنند. اگر به امور اخلاقی فرزند خود نیز راغب باشند ولی عملاً امکان تحقق آن را ندارند. زندگی مادی و تامین نیازهای زندگی آن چنان خانواده ها را درگیر کرده که خیلی از امور تربیتی در نظر آنها در درجه بعدی اهمیت قرار می گیرند. آمار رشد ۱۵

درصدی فرار دختران از خانه که بیشتر آنها در سنین ۱۴ الی ۱۷ سالگی رخ می دهد فرار جوانان از خانه قطعاً ناشی از مشکلات اقتصادی نیست بلکه مولود ناسازگاری های فرهنگ جامعه با محیط سنتی خانواده است (۲۷)

گسترش حیطه تربیت رسانه ای

در عصر حاضر، رسانه ها بیش از حد متعادل در زندگی نسل های نوجوانان و جوانان نفوذ کرده و عواملی نظیر: تربیت رسمی (مدرسه ای) و تربیت اخلاقی را تحت الشعاع قرار داده است. از آنجا که والدین زمان زیادی برای گذراندن با فرزندان خود ندارند با فراهم آوردن رسانه های نظیر اینترنت، ماهواره اسباب سرگرمی فرزندان خود فراهم می آورند. جان تیلور گاتر (۲۸) درباره وسعت دنیای مجازی می گوید: "تلویزیون و رسانه ها با صرف وقت کودکان به دنیای مجازی، فرصت تجربه دنیای حقیقی و آشنا شدن با واقعیت های جذاب، نشاط آور و حتی مخاطره آمیز را از آنان سلب می کند و این امر آنان را بی حوصله، حسود و... باری آورد." گاتر برای جبران این موضوع، اعتقاد دارد که کودک را باندنیای واقعی آشنا کنید، طبیعت، مابقی کارها را انجام می دهد. (۲۸) با گسترش نفوذ رسانه ها و تمایل نوجوانان و جوانان به استفاده از آن، به گونه ای به جهت دهنده زندگی برای آنان تبدیل خواهد شد

نقش والدین در ارتباط با تهدیدهای جهانی شدن برای تربیت فرزندان

سوالی که در اینجا مطرح است این است که آیا خانواده در مواجهه با جهانی شدن باید تسلیم شود؟ پاسخ منفی است، زیرا ریشه تربیت و رشد از خانواده شروع می شود و اصلی ترین وظیفه خانواده تربیت فرزندان است لذا نمی تواند در مواجهه با جهانی شدن بی تفاوت باشد. و در ارتباط با آن باید اقداماتی انجام دهد که در زیر شرح داده می شود.

۱- تبیین آثار معنویت در خانواده: ارائه آموزش زندگی توأم با معنویت، بخشی از وظایف والدین است. امروزه آموزش مهارت های زندگی یکی از وظایف اولیاء به فرزندان محسوب می شود. از جمله ی این مهارت ها، تبیین آثار معنویت در زندگی است، که والدین می توانند چنین آموزشی را به صورت بررسی مقایسه ای میان دو نوع حیات معنوی و حیات مادی برای نو جوانان و جوانان ترتیب دهند. لازم به ذکر است چنین آموزشی باید به شیوه ای جذاب، روان و قابل فهم صورت گیرد تا مورد استقبال جوانان واقع شود. نکته ای که در توجیه چنین شیوه ای قابل ارائه است؛ تمایل درونی و جدی نوجوانان و جوانان به آشنایی با تأثیر شیوه های مختلف زندگی است که از جمله شامل زندگی معنوی و آثار آن نیز می باشد. (۱۷)

۲- کنترل نفوذ رسانه ها در فرزندان: اولیاء می توانند با برنامه ریزی مناسب که شامل آموزش شیوه های بهره گیری درست از رسانه هاست، فرزندان خود را از آسیب های مورد انتظار، مصونیت بخشیده و فرصتی برای آنان ایجاد نماید تا با بهره گیری از قدرت تفکر و آموزش، زمینه ها و عناصر معنوی، زندگی را از دریچه ی متفاوتی ملاحظه نموده و تجربه کنند. (۱۷).

۳- تقویت باورهای دینی: تقویت باورهای دینی را می توان یکی از موثرترین شیوه های تربیتی والدین دانست. همان گونه که پیترز برگر، دین را سابقان مقدسی می داند که انسان ها را از گزند حوادث و بلایایی که برای آنها توجیه منطقی نمی یابند، نجات می بخشد، می توان گفت باورهای دینی، تحمل افراد نسبت یکدیگر و پایداری آنان در شرایط نامساعد را افزایش می دهد (۲۹) در مواردی دین چنان به جوان معرفی می شود که گویی مانع ارضای نیازهای اوست. چنین تصویری در نهایت، به دین گریزی می انجامد. جوان در شرایطی قرار دارد که انواع غرایز، به ویژه غریزه جنسی و لذت طلبی، در او به نقطه اوج رسیده و عوامل بیرونی نیز او را احاطه کرده و آتش شهوت را در او برافروخته می کند. حال اگر دین به گونه ای ترسیم شود که گویی مانع ارضای غرایز اوست و راه کاری برای ارضای آنها ندارد، طبیعی است که نسبت به دین گریزان می شود و دین

پذیری را مساوی با سرکوب غرایز خود می‌انگارد. اولیاء می‌توانند با تقویت باورهای دینی و پی‌ریزی بینشی درست در زمینه مذهب و سیاست همچون سنگری نفوذناپذیر فرزندان را در برابر بمباران فرهنگی دشمن محافظت نماید (۲۹).

۴- جاذبه درونی خانواده: جهانی شدن جاذبه‌های بیرونی را برای ترغیب و جذب افراد فراهم می‌سازد در مقابل دستگاههای تربیتی مخصوصاً خانواده جاذبه‌های درونی را باید تقویت کنند. هر قدر ارتباط زن و شوهر و رابطه آنها با فرزندان قوی تر و عاطفی تر باشد کمتر در معرض آسیب‌های گوناگون قرار می‌گیرند. اصولاً در تعلیم و تربیت خلاءها به نوعی پر می‌شوند. اگر نیازهای عاطفی و روانی و اجتماعی فرزندان به طور معقول و صحیح پاسخ داده شود. آنان به صورت متعادل تربیت می‌شوند و به آسانی مجذوب عوامل بیرونی جهانی شدن نمی‌شوند. لذا والدین باید نیازهای فرزندان را به خوبی درک کنند و متناسب با آنان رفتار نمایند (۲۳).

۵- رشد سواد رسانه‌ای و تفکر انتقادی: در دنیای امروز رسانه‌ها یکی از اجزای و تاثیرات آنها به حدی است که آموزش رسانه را به امری اجتناب‌ناپذیر تبدیل کرده است. باید تاکید کرد که نوجوانان و جوانان - که رسانه در جامعه پذیر کردن آنها نقش بسزایی دارد - از نظر نحوه استفاده از رسانه و اکتساب آن با والدین خود تفاوت کامل دارند. آنان بین «جهان» و «جهان رسانه‌ای» فرق نمی‌گذارند و در به‌کارگیری رسانه بسیار راحت‌تر از والدین خود عمل کرده (۵) والدین باید با برنامه‌ریزی مناسب که شامل آموزش شیوه‌های بهره‌گیری درست از رسانه‌هاست، فرزندان را از آسیب‌های مورد انتظار، مصونیت بخشیده و فرصتی برای آنان ایجاد نماید تا با بهره‌گیری از قدرت تفکر انتقادی و آموزش، زمینه‌ها و عناصر معنوی، زندگی را از دریچه‌ی متفاوتی ملاحظه نموده و تجربه کنند، والدین باید فرزندان را آگاه سازد که با محصولات رسانه‌ای را با دید انتقادی نگاه کنند.

بحث و نتیجه‌گیری:

تحولات ناشی از جهانی شدن، امروزه تمامی جوامع را دربر گرفته است. خانواده نیز بی‌تاثیر از جهانی شدن نبوده، در ابتدا این تحولات نوید بخش تأویرات نوینی برای زندگی بهتر انسان بود اما در دهه‌های اخیر موجبات نگرانی بسیاری از جوامع، از جمله جامعه ما را فراهم آورده، تغییرات ناشی از پیشرفت در حوزه تکنولوژی بر فرهنگ و ارزش‌های تربیتی خانواده تاثیر گذاشته، از طرفی جهانی شدن باید به عنوان یک منبع اطلاعاتی مهم مورد استفاده والدین قرار گیرد و آنان آگاهانه با آن برخورد نمایند چه بسا فرصتهای ناشی از جهانی شدن بیشتر از تهدیدهای آن باشد، از آنجا که فلسفه وجودی خانواده برای پاسخگویی به نیازهای اساسی انسان و تربیت تعیین و مقرر شده است، نمی‌تواند نقش تربیتی برای آماده‌سازی فرزندان نسبت به پدیده جهانی سازی ایفا نکند، والدین باید برای مقابله درست با پدیده جهانی شدن به نوجوانان و جوانان بصیرت و غنای فرهنگی بدهند و با پرورش تفکر انتقادی در فرزندان آنان را از آسیب‌های جهانی شدن مصون نگه دارند، والدین با فراهم آوردن جاذبه‌های درونی در نهاد خانواده جایی برای خلاء عاطفی در فرزندان نگذارند و همچنین با تربیت دینی ملاک‌ها و معیارهای دینی را در وجود نوجوانان و جوانان نهادینه کنند و به رفتار اخلاقی آنان جهت دهند. در پایان باید متذکر شد که والدین هیچگاه گمان نکنند که امکانات مادی می‌تواند خلاء عاطفی و جای خالی پدر و مادر را پر می‌کند.

منابع:

۱. فروزنده، پایدار، بررسی اثرات جهانی سازی بر نهاد خانواده، همایش تقویت نظام خانواده، قم، اسفند ۱۳۸۴.

۲. اعزازی، شهلا، (۱۳۷۶) جامعه شناسی خانواده، تهران، نشر روشنگران
۳. کجباف، محمدباقر، آقایی، اصغر، کاویانی، رویا (۱۳۸۳)، بررسی رابطه بین میزان رضایت زناشویی والدین و بروز اختلاف رفتاری دختران، فصلنامه مطالعات زنان، سال دوم، شماره ۴۸
4. Bahira.Trask(2010), Globalization and Families, publisher spring NewYork, P120.
۵. یوسفی اصفهانی، علیرضا، جهانی شدن و آموزش خانواده (پدید آمدن از روی چالش‌ها)، اعتماد (مهر ۱۳۸۴) ص ۱۸
۶. استریت، جان، (۱۳۸۴) رسانه های جمعی، مترجم حبیب الله فقیهی نژاد، موسسه انتشارات روزنامه ایران، چاپ اول
۷. عاملی، محمد رضا (۱۳۸۳)، جهانی شدن، مفاهیم و نظریه ها ، ارغنون، شماره ۲۴
۸. احدی، حسن، محسنی، نیک چهره (۱۳۷۰) ، روانشناسی رشد، چاپ و نشر بنیاد، چاپ اول
۹. ماسن، پاول هنری و دیگران (۱۳۶۸)، رشد شخصیت کودک، ترجمه مهشید لالایی، نشر مرکز، چاپ اول
۱۰. احمدی، سید عباس (۱۳۸۴)، جهانی شدن، فرهنگ و ژئوکالچر با تاکید بر آموزش و پرورش، مجموعه مقالات اولین همایش ملی جهانی شدن و تعلیم و تربیت، نشر وزارت امور خارجه
۱۱. تامیلسون (۱۳۸۱)، جهانی شدن و فرهنگ، مرکز بین‌المللی گفتگوی تمدن‌ها، دفتر پژوهش‌های فرهنگی
12. Ehteshami, Anoushiravan(2006), Globalization and Geopolitics in the Middle East, Old Games, New Result (London: Routldge)
13. Kiely, Ray (2005), Empire in the Age Globalization (London: Pluto Press)
14. Cerny, P.G. (2007), The Competition State, in Richar Stubbs and G. Underhill (eds), Political Economy and the Global Order
۱۵. دادگران، سید محمد (۱۳۸۴)، مبانی ارتباط جمعی، تهران، نشر مروارید و فیروزه، چاپ هشتم.
۱۶. روشه‌گی (۱۳۶۶)، تغییرات اجتماعی، ترجمه منصور وثوقی، تهران، نشر نی
۱۷. افروز، غلامعلی (۱۳۸۶)، جهانی شدن و چالش‌های فرهنگی و ارزش‌های خانوادگی، فصلنامه خانواده و پژوهش، شماره ۲
۱۸. گیدنز، آنتونی (۱۳۸۲)، پیامدهای مدرنیت، ترجمه محسن ثلاثی، تهران، نشر مرکز
۱۹. بابایی فرد اسدالله (۱۳۸۸)، اینترنت، جهانی شدن و هویت فرهنگی جوانان ایران، پایان نامه کارشناس ارشد، رشته جامعه شناسی-نظری، دانشگاه تهران
۲۰. شیخ ویسی، آرزو (۱۳۸۹) "بررسی رابطه استفاده از رسانه های جمعی و سلامت خانواده"، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشکده علوم تربیتی، دانشگاه آزاد اسلامی کرمانشاه
۲۱. اوحدی، بیژن، پدرام، احمد (۱۳۸۳)، خانواده و تربیت فرزند، بحثی در سیستم خانواده و شیوه تربیت کودک و نوجوان، نشر صادق هدایت.
۲۲. حسنلو، مختار، جهانی شدن و تأثیرات آن بر خانواده، اسرار (۱۷ آبان ۱۳۸۴)، ص ۱۲
۲۳. ملکی، حسن (۱۳۸۴)، جهانی شدن، جهانی سازی و نقش تربیتی خانواده، مجموعه مقالات همایش ملی جهانی شدن و تعلیم و تربیت، وزارت امور خارجه
۲۴. گیدنز، آنتونی، جهانی شدن و خانواده، ترجمه فاضل زرنندی، محمد حسین (۱۳۸۱)، جهانی شدن و خانواده، مجله بازتاب اندیشه، شماره ۳۲
۲۵. گیدنز، آنتونی (۱۳۷۹) جامعه شناسی، ترجمه منوچهر صبوری، تهران نشر نی، چاپ ۶

۲۶. شیربیگی، مریم(۱۳۸۸)، فرصتها و تهدیدهای جهانی شدن برای تربیت اخلاقی جوانان، پایان نامه کارشناسی ارشد، دانشگاه الزهراء

۲۷. بیگدلی(۱۳۸۲)، مصاحبه روزنامه رسالت با دکتر بیگدلی در خصوص جهانی شدن، روزنامه رسالت، ۸۳/۲/۱۳

۲۸. گاتر، جان تیلور(۱۳۸۲)، تلویزیون و کودکان، سیاحت غرب، سال اول ، شماره ۷

29. Stark.R. (1996).Religion, deviance and social control. New York. Routledge